

УДК 378.147:78+37

**Ольга Ночовка,  
Наталя Дермельова**

**ОСОБЛИВОСТІ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ  
СТУДЕНТІВ ДВОПРОФІЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ:  
«ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ТА «МУЗИКА»**

Соціально-економічна нестабільність, кризові явища, зміна ціннісних орієнтацій серед молоді наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. призвели до падіння рівня загальної музичної культури нації, зокрема до різкого скорочення дитячих хорів при загальноосвітніх школах, зниження інтересу студентів педагогічно-музичних факультетів до хормейстерської практики, але, з іншого боку, намітилася стійка тенденція до відродження духовної хорової музики та національного фольклору. Процес відновлення славнозвісної української співучості є кропітким та комплексним і вимагає, у першу чергу від викладачів, пошуку більш ефективних форм і методів організації навчально-виховного процесу з професійно-педагогічної підготовки вчителів музики у вищих навчальних закладах.

На противагу музично-педагогічним факультетам, в умовах факультетів початкових класів диригентсько-хорова підготовка через об'єктивні причини (нерівномірна довузівська музична підготовка студентів; брак учбового часу, перевантаження програми тощо) має дещо інші позачергові завдання: по-перше, усунення прогалин у музичній освіті студентів у процесі занять хоровим співом; по-друге, підвищення статусу шкільної хормейстерської практики; по-третє, виправлення недоліків мануальної техніки за умов постійного браку учбового часу. Розв'язання цих завдань потребує від викладачів проведення моніторингу наявних перепон у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики, диригента дитячого хору, та створення сприятливих педагогічних умов для підвищення ефективності диригентсько-хорової підготовки, спрямованих на залучення студентів до активної самоосвітньої діяльності.

У теорії та практиці музично-педагогічної освіти сучасними науковцями С. С. Горбенком, Л. М. Масол, О. В. Михайличенком, О. М. Олексюк, В. Ф. Орловим, Т. Й. Рейзенкінд проведені ґрунтовні дослідження з методології підготовки майбутніх учителів музики. Концептуальним основам диригентсько-хорової підготовки, а саме методичним прийомам роботи з хором, присвячено праці таких відомих хорових диригентів як А. А. Єгоров, К. Б. Птиця, В. Г. Соколов, формуванню окремих диригентських навичок – Г. Г. Голик, Т. Д. Істріна, Р. В. Панкевич, Т. А. Первушина, Е. К. Сет, Н. В. Соколова. Методичну цінність представляють доробки Л. А. Бірюкової та С. В. Світайла, присвячені психолого-педагогічним умовам диригентсько-хорової підготовки студентів музично-

педагогічних факультетів мистецтв та аналізу змісту хорової літератури [1, с. 4–5; 2, с. 226].

Різним аспектам питання самоосвітньої діяльності студентів присвячено значну кількість науково-педагогічних праць: історико-педагогічний аналіз проблеми (С. Гергуль, А. Добридень, Г. І. Дудчак, А. О. Ключко та ін.), теоретико-методологічна база (К. В. Завалко, В. А. Корвяков, Л. О. Скопцова), психологічний аспект (Б. Г. Ананьєв, І. С. Кон, С. Л. Рубінштейн та ін.), формування професійної компетенції та готовності до професійної діяльності (В. І. Данильчук, В. В. Серіков, В. О. Сластенін, І. О. Редковец та ін.).

Попри те, що в наукових дослідженнях розкриваються різні аспекти диригентсько-хорової підготовки студентів у системі вищої музично-педагогічної освіти, деякі питання цієї проблеми не розв'язані, розв'язані частково або знаходять суперечливі рішення. Це стосується, насамперед, досліджень з педагогічно-музичної освіти, а саме особливостей диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів учителів початкових класів із додатковою спеціальністю «музика».

Мета нашої наукової розвідки – вивчити специфіку диригентсько-хорової підготовки студентів двопрофільних спеціальностей «початкова освіта» та «музика» і проаналізувати можливі шляхи підвищення її ефективності за допомогою залучення студентів до самоосвітньої діяльності. Досягнення мети видається можливим за умов розв'язання поставлених нами завдань: 1) провести моніторинг наявних труднощів (з позиції студента) у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики в межах двопрофільної спеціалізації; 2) проаналізувати отримані результати та запропонувати можливі шляхи подолання виявлених перепон за допомогою залучення студентів до самоосвітньої діяльності.

Теоретичною базою нашого дослідження слугували розробки американських (Н. Баррі, Дж. Е. Макферсон, Б. Дж. Ціммерман та С. Халлам) та західноєвропейських учених (Дж. В. Девідсон, М. Дж. А. Хоу, Д. Мур та Дж. А. Слобода) з проблем самоосвітньої діяльності студентів-музикантів, зокрема ми спиралися на такі теоретичні твердження: а) теоретичним ядром самоосвітньої діяльності успішних професійних музикантів, її головною передумовою є процес саморегуляції особистості; б) саморегулятивна навчальна діяльність студентів відрізняється від інших теоретичних моделей навчання перш за все тим, що вона конструює та описує процес самонавчання виключно з позиції студента; в) головне завдання вищої та спеціальної освіти – сприяти поступовому переходу студента від освіти до активної самоосвітньої діяльності, що має продовжуватися також і після закінчення вищого навчального закладу та бути запорукою високої професійної компетенції спеціаліста [3, с. 329–334; 6, с. 292–301].

У своєму дослідженні ми спираємося перш за все на теоретичну

---

модель самоосвітньої (саморегулятивної) діяльності студентів-музикантів, розроблену Б. Дж. Ціммерманом і Дж. Е. Макферсоном, у межах якої вчені виділили шість основних чинників розвитку самоосвітньої діяльності серед студентів-музикантів, а саме: *мотивація, метод, тайм-менеджмент, модель поведінки, фізичне навколишнє середовище та соціальні фактори* [3, с. 339–341].

Методологічною базою нашого дослідження стало комплексне психолого-педагогічне діагностичне анкетування для студентів «Мотиваційні стратегії самоосвітньої діяльності» за П. Пінтріхом, Д. Смітом, Г. Гарсія, В. МакКічі, яке в адаптованому вигляді, з метою виявлення ступеня дієвості факторів самоосвітньої діяльності для студентів музикантів-інструменталістів коледжів використав П. Мікша [5, с. 811–813].

На основі виявлених чинників розвитку самоосвітньої діяльності, за Б. Дж. Ціммерманом і Дж. Е. Макферсоном, та після аналізу комплексного діагностичного анкетування «Мотиваційні стратегії самоосвітньої діяльності» нами було укладено план проведення моніторингу для студентів третього і четвертого курсів, що передбачав: 1) триетапне анонімне анкетування студентів за п'ятьма напрямками (мотивація, техніка, учбовий час, соціальний вплив і модель поведінки); 2) координацію та гармонізацію роботи викладачів циклу дисциплін з диригентсько-хорової підготовки з метою виявлення та фіксації найпоширеніших труднощів, з якими стикається студент; 3) аналіз отриманих результатів та пошук можливих шляхів подолання виявлених під час моніторингу труднощів.

Маємо постулювати, що через об'єктивні причини виявилось неможливим включення до моніторингу чинника *фізичне навколишнє середовище*. На думку П. Мікші, фізичне навколишнє середовище не є вирішальним у процесі самонавчання, через те що багато студентів не мають можливості контролювати побутові умови та немає досконалої психометричної шкали вимірювання відсутності або наявності подразників уваги [4, с. 326]. Незважаючи на це, деякі із студентів у своїх анкетах нарікали на відчутний брак часу для самопідготовки через незадовільні побутові умови.

Результати проведеного нами моніторингу ієрархічно представлені в нижченаведеній таблиці, де також пропонуються можливі шляхи подолання труднощів за допомогою спеціальних завдань, змодельованих з метою поступового залучення студентів до самоосвітньої діяльності. За Б. Дж. Ціммерманом, такі завдання мають включати наступні компоненти: 1) аналіз завдання (визначення мети, стратегічне планування) та мотиваційні орієнтири особистості (сподівання на успіх, зацікавленість, дотримання поставлених цілей та орієнтація на єдину учбову мету); 2) виконання (самоконтроль, самостійне інструктування, самоспостереження (запис виконання); 3) саморефлексія [3, с. 340].

**Результати моніторингу наявних труднощів для студентів III–IV курсів в опануванні дисциплін диригентсько-хорової підготовки із можливими шляхами їхнього подолання**

Труднощі в опануванні дисциплін з диригентсько-хорової підготовки студентами факультетів учителів початкових класів і музики	Можливі шляхи подолання труднощів за допомогою залучення студентів до самоосвітньої діяльності
<i>Мотивація:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• відсутність мотивації;</li> <li>• відсутність цілеспрямованості;</li> <li>• низька самооцінка студентів, які одержали слабку довузівську музичну освіту;</li> <li>• відсутність належного відчуття самоефективності.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• залучення студентів до організації виступів, майстер-класів, концертів успішних випускників факультету;</li> <li>• орієнтація на єдину учбову мету;</li> <li>• розробка поетапного індивідуального плану самоосвітньої діяльності та індивідуальна постановка голосу в техніці сильного імпульсу студентів із слабкою середньою музичною освітою;</li> <li>• допомога у виборі стратегій самопідготовки та розробка моделі поведінки в практично-учбовій діяльності.</li> </ul>
<i>Техніка:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• неправильне дихання;</li> <li>• відсутність навичок читання хорових партитур;</li> <li>• нерозвинений або слабо розвинений гармонічний внутрішній слух;</li> <li>• неможливість розучування твору по вертикалі з усіма учасниками хору;</li> <li>• опанування тільки зовнішньою мануальною технікою диригування у відриві від постійної практики.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• орієнтація на єдиний тип дихання (нижньореберне діафрагмальне) з розробкою вправ для самостійного оволодіння;</li> <li>• недопущення попереднього самостійного засвоєння студентами хорового твору за допомогою технічних засобів (аудіозаписів); попереднє ознайомлення із твором на уроці сольфеджіо;</li> <li>• самостійний спів хорових партій без інструменту, спів хорових партій уголос і «про себе» із переходом з однієї партії в іншу; диригування внутрішнім співом.</li> <li>• застосування мозаїчного методу роботи з хором, розробка індивідуальних програм самостійної корекційної роботи для слабких студентів;</li> <li>• надання можливості постійної практики як у студентському хорі, так і з підшефними дитячими хорами при загальноосвітніх школах.</li> </ul>

<i>Брак учбового часу:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• відсутність часу на відточення майстерності через перевантаження програм.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• виділення пріоритетних завдань, тайм-менеджмент.</li> </ul>
<i>Соціальний вплив:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• несприйняття творів народної, класичної та церковної хорової музики через: а) засудження однолітків; б) інші музичні смаки; в) низьку музичну та загальну культуру;</li> <li>• нерозуміння запропонованого керівником хору репертуару.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• відродження забутих форм навчання церковного хорового співу; ознайомлення з новими синтетичними хоровими жанрами (речитативні та інструментальні);</li> <li>• часткове залучення студентів до процесу вибору репертуару хору.</li> </ul>
<i>Модель поведінки особистості:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• тип темпераменту;</li> <li>• скутість, хвилювання, надмірна сором'язливість, сценофобія;</li> <li>• фрустрація через постійне порівняння своїх досягнень з іншими в процесі диригування, гіпертрофоване почуття саморефлексії.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• урахування темпераменту студентів у процесі розвитку метро-ритмічного відчуття;</li> <li>• психолого-педагогічна підтримка (розробка для студентів індивідуальних технік зосередження та релаксації);</li> <li>• допомога в пошуку особистого стилю диригування, розробка індивідуального плану самостійної диригентської роботи з підшефним дитячим хором.</li> </ul>

Як ми бачимо з результатів, головною проблемою сучасного студента двопрофільних спеціальностей є демотивація, попри той факт, що для моніторингу було обрано студентів III–IV курсів, які б мали вже визначитися зі своїми мотиваційними пріоритетами, саме цей період є переломним у їхньому професійному навчанні та найкращим, з погляду залучення до самоосвітньої діяльності. Під час проведення моніторингу на всіх трьох етапах було зафіксовано технічні труднощі студентів, найпоширеніші з яких представлені в таблиці, це зумовлено перш за все тим, що в межах двопрофільної спеціалізації через брак учбового часу важко повноцінно приділити увагу вивченню таких необхідних, на нашу думку, курсів, як хорове сольфеджіо, читання хорових партитур. Одним зі шляхів подолання цієї проблеми ми вбачаємо в частковому включенні цих предметів у курс диригентської підготовки. Щодо двох останніх чинників, а саме соціальний вплив та модель поведінки особистості, необхідно визнати, що їхній вплив був попередньо недооцінений, тому результати вимагають подальшого додаткового вивчення.

У процесі вивчення специфіки мотиваційних орієнтирів студентів факультетів підготовки вчителів початкових класів із додатковою спеціальністю «музика», а також під час моніторингу були виявлені труднощі в опануванні дисциплін диригентсько-хорового циклу. Отже,

маємо постулювати, що, незважаючи на перевантаженість двох комплексних програм та об'єктивний брак учбового часу, більшість наявних перепон у професійній освіті майбутнього вчителя музики цілком можливо подолати за допомогою поступового залучення студентів до самоосвітньої (саморегулятивної) діяльності. Яскравим прикладом самоосвітньої діяльності студентів є функціонування на факультеті студентських творчих колективів та постійна робота студентів із підшефними дитячими хорами.

Попри це є специфічні особливості предмету, які унеможливають застосування індивідуальних, самостійних видів роботи, а також уповільнюють механізм поступового переходу від освіти до самоосвітньої діяльності студентів, до таких відносно розвиток музично-ритмічного почуття, постановку голосу, корекцію мануальної техніки диригування. Музично-ритмічне почуття виховується лише в постійній спільній роботі хору, за допомогою групової роботи на уроках сольфеджіо, диригування під постійним керівництвом досвідчених педагогів.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Бірюкова Л. А. Психолого-педагогічні умови підготовки керівника хору в системі вищої музично-педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 «Трудове виховання» / Л. А. Бірюкова. – Київ, 2007. – 20 с.
2. Світайло С. В. Деякі аспекти сучасної диригентсько-хорової підготовки / С. В. Світайло // Наукові записки НДУ ім. Гоголя : психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 10. – С. 225–229.
3. McPherson G. E. Self-regulation of musical learning : a social cognitive perspective / G. E. McPherson, B. J. Zimmerman // The new handbook of research on music teaching and learning / eds. Colwell R. – New York : Oxford University Press, 2002. – P. 327–347.
4. Miksza P. The development of self-regulated practice behavior for beginning and intermediate instrumental music students / Peter Miksza // Journal of Research in Music Education. – 2012. – № 59(4). – P. 321–338.
5. Pintrich P. Reliability and predictivity validity of the Motivated strategies for learning Questionnaire (MSLQ) / P. Pintrich, D. Smith, T. Garcia, W. McKeachie // Educational and psychological measurement. – 1993. – № 53. – P. 810–813.
6. Sloboda J. A. The role of practice in the development of performing musicians / J. A. Sloboda, J. W. Davidson, M. J. A. Howe, D. G. Moore // British Journal of Psychology. – 1996. – № 87. – P. 287–309.